

ІРРАЦІОНАЛЬНІ СКЛАДНИКИ ОСВІТИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Опора на ірраціональні компоненти освітянського процесу спостерігається на різних етапах розвитку європейської культури, хоч в кожному епоху їх роль була неоднаковою. В Україні виразником цієї тенденції у ставленні до пізнання загалом, освіти і навчання зокрема є Григорій Сковорода. В його творчості знаходимо певне акцентування на ірраціональних моментах пізнавального процесу. Український мислитель основними для істинного пізнання вважав внутрішні чинники (серце, душу), радив пізнавати себе (інтроспективно), вважав джерелом істини Бога і надавав великого значення вірі, вивченню і сердечному осягненню Біблії. Віра, на думку Г.Сковороди, це „закрытое всем советом блаженство, будто издали в зрительную просматривает трубку”, вона потрібна для того, щоб людина могла зрозуміти ціну настанов Божих, змогла би Його „вдруг принять и любить” [6, с.152]. Розвиваючи ці ідеї, мислитель вперше в українській освіті наголосив на тому, що основою правильного, відповідного природі („великій вчительці”) виховання і навчання особистості повинні бути схильності, здібності та обдарування людини.

Ідеї Г.Сковороди, а також його послідовників (зокрема П.Юркевича [8]) щодо основних чинників пізнання, значення серця, віри у людському житті, освіті і вихованні молоді є на часі у зв'язку з відродженням богословської традиції в Україні. Так, ректор Українського Католицького Університету (м.Львів) мету богословської освіти вбачає в тому, щоб моральний занепад, характерний для сучасного етапу розвитку нашої країни, змінився „піднесенням, і щоб надія зростала, долаючи кордони людських сердець, суспільних верств, конфесій і тим прислужувалась до зросту громадянського суспільства в Україні, розбудованого на принципах християнської моралі” [3, с.4]. Українські філософи, зокрема В.Андрущенко, Л.Губерський, В.Лутай, М.Михальченко, В.Скотний та ін., досліджуючи ірраціональні аспекти освітнього процесу, також надають особливого значення вихованню молоді на засадах християнських моральних цінностей [1; 4; 5; 7]. Слід відзначити, що в сучасному європейському освітньому просторі спостерігається відчутна тенденція до критики класичної раціоналістичної парадигми і переходу до нових зразків освіти, в яких суттєву роль відіграє опора на ірраціональні або позараціональні аспекти людського життя, пов'язані з вірою, волею, емоціями, – тим, що Г.Сковорода і П.Юркевич окреслювали як серце. В сучасній філософії освіти на Заході поширені концепції постмодерністів. Загальним для них є положення про те, що сучасна епоха пізнання і освоєння людиною світу, осередком якої була декартівська раціональність, завершилася. Розпочалася епоха постмодернізму, якій притаманні власні норми ставлення до реальності в усіх її проявах. Освіта в стилі постмодерну концентрується на відчутному і емпіричному, на апеляції до емоцій, на створенні контексту навчання, який

залучає не стільки розум, скільки фактори душевні, психологічні (іраціональні). Замість того, щоб навчати за допомогою мовних засобів - за допомогою книг і розумових вправ, таких як читання і письмо, - нові навчальні програми спираються на образи – екрани комп'ютерів і телевізорів – і на створення складних, але захоплюючих переживань, таких як інтерактивні ігри чи екскурсії. Замість того, щоб самотійно засвоювати матеріал і виконувати домашні завдання, учні і студенти працюють в групах, конкурують один з одним заради спільної оцінки [2, с.187-189].

Значний внесок у розробку і конкретизацію методологічних засад оновлення освітньої галузі здійснила посткласична наука, зокрема, синергетика. Згідно теорії синергетики в усіх складних відкритих системах існують два вихідні начала: те, що утворює впорядковані структури із хаосу, і те, що руйнує ці структури. Виходячи з цього, досягнення будь-якого кращого порядку, гармонії повинно розглядатись як певна міра взаємодії цих протилежних начал. Суттєвою відмінністю такої парадигми порівняно із моделями минулих епох є те, що в останніх таке досягнення зазвичай пов'язувалося із перемогою своєї „позитивної” субстанціальної основи над протилежною, негативною (наприклад, добра над злом, розуму над вірою, волі над розумом чи навпаки). В новій парадигмі наближення до істинного буття, бажаного стану здійснюється лише шляхом „коливальної” (тобто постійного руху в одну і другу сторону) взаємодії між різними, в чомусь протилежними формами своєї діяльності. Грандіозним здобутком синергетики було відкриття того факту, що самоорганізація є атрибутом не лише живої природи, але й буття як такого. Вочевидь, такий підхід органічно включає у свою структуру раціональні та ірраціональні аспекти людського пізнання, адже саме поняття хаосу є констатацією і визнанням вагомості ірраціональних факторів у житті і діяльності людини. Це поняття починає відігравати важливу методологічну роль. Хаотичне начало постає необхідним для подальшого розвитку, причому цей розвиток може відбуватися в різних, в тому числі і протилежних напрямках. У зв'язку з цим основоположними принципами посткласичної методології науки і освіти є принципи плюралізму і діалогу. Принцип плюралізму відображає можливість розвитку освіти у різноманітних напрямках. Принцип діалогу обумовлює комунікацію між носіями різних точок зору, представниками раціоналізму та ірраціоналізму в освіті, між різними культурними моделями, між минулим і майбутнім.

Позитивні перспективи відкриваються завдяки такій методології у напрямі розробки нової парадигми освіти в Україні. З'являється можливість погодження різних, в тому числі суперечних вчень і підходів. Розкриття закономірностей діалогової взаємодії загального розуміння виховного ідеалу і його різних форм конкретизації, діалогу між релігійною і світською системами освіти [5] є важливими завданнями розвитку освітнього процесу в Україні. Така філософська методологія дає можливість розглядати всю сукупність знань про реальний світ як плюралістичну цілісність, тут долається розрив між знанням про природу і про людину, між раціональними та ірраціональними чинниками пізнання, відбувається справжня екологізація освіти на основі зацікавлення,

співчуття, порозуміння. Становлення нової парадигми вітчизняної освіти відбувається в процесі конкуренції різних моделей, експериментування і еkleктичного поєднання різнорідних елементів в межах одних програм. Відчутними є постмодерні віяння в освітньому процесі. Основні тенденції і моделі освіти можна спостерігати в сучасній практиці викладання і виховання в українських освітніх закладах. Одна з тенденцій в освітній сфері України передбачає визнання індивідуальності, самобутності, самоцінності кожної людини, її розвитку не стільки як колективного суб'єкта, а перш за все як індивіда, наділеного неповторним досвідом. Даний підхід значною мірою спирається на ірраціональні моменти людського існування. До речі, такі настанови в освіті і вихованні відповідають менталітету українського народу, якому властиві здавна сформовані риси волелюбності, прагнення до незалежності, інтровертивності тощо. Ці тенденції, що існують поруч, можна розглядати як процес формування нової парадигми освіти в Україні, в якій є елементи синергетичного підходу в освітній галузі і яка базується на гармонійному поєднанні як раціональних, так і ірраціональних (також надраціональних, базованих на релігійній вірі) аспектів пізнання і діяльності.

1. Андрущенко В., Губернський Л., Михальченко М. Культура. Ідеологія. Особистість. Методолого-світоглядний аналіз. – К., 2002; 2. Вейс Дж. Едвард молодший. Времена постмодерна. – М., 2002; 3. Львівська Богословська Академія. Інформаційний вісник. – Львів, 2001; 4. Лутай В.С. Філософія сучасної освіти. Навч. посібник. – К., 1996; 5. Лутай В.С. Християнський виховний ідеал в світлі сучасної науки. – Острого, 2000; 6. Сковорода Г. Начальная дверь ко християнскому добронравію // Григорій Сковорода. Повн. збір. тв. у 2-х тт. Т.1.- К., 1973; 7. Скотний В. Раціональне та ірраціональне в науці і освіті. – Київ- Дрогобич, 2003; 8. Юркевич П. Серце та його значення у духовному житті людини, згідно з ученням слова Божого // Вибране. – К., 1993.

Зінаїда Шкавро

*Інституту колоїдної хімії та хімії води імені Антона Думанського НАН
України, Київ*

ВЗАЄМОВПЛИВ ТА СПОРІДНЕНІСТЬ РОЗВИТКУ ПРИРОДНИЧИХ І ГУМАНІТАРНИХ НАУК (НА ПРИКЛАДІ СТАНОВЛЕННЯ НАУКИ СОЦІОНІКИ)

Відомо, що розвиток, як природничих, так і гуманітарних наук відбувається на основі нової парадигми. Поява нової парадигми сприяє розвитку не тільки тієї науки, на основі якої вона виникла, але стає поштовхом для нових поглядів у інших наукових галузях, чи навіть базисом становлення зовсім нового наукового напрямку.

Так, предметом вивчення філософії є загальні універсальні закони розвитку природи, суспільства. Специфіка методології пізнання даної науки